

Edith Stein, Euroopan ikoni

Heidi Tuorila-Kahanpää,
*Euroopan ikoni. Edith Steinin
elämä 1891–1942.* Minerva,
Jyväskylä 2003.

Edith Stein on filosofiassa tunnettu kahdesta asiasta. Hän oli ainut, joka pystyi lukemaan Edmund Husserlin omatekoista pikakirjoitusta, ja siten useiden teosten ilmestyminen oli riippuvaista Steinin avusta. Toinen asia on, että hän kirjoitti kirjan *Endliches und ewiges Sein*, jolla on ollut suuri merkitys monille olemiskysymystä käsitelystä ajattelijosta, vaikka itse teokseen ei löydykään sanottavastikaan viittauksia kirjallisuudessa. Lisäksi jotkut tuntevat Steinin hänen henkilöhistoriansa äkkinäisten käännteiden vuoksi tai ajalleen tyypillisestä hengellisestä etsimisestä, joka jätti vain vähän tienviittoa seuraaville sukupolville, koska sota lakaisi altaan kaikki merkit eurooppalaisten filosofien katolisesta käännteestä 1930-luvulla. Olemme tosin saaneet seurata vastaavanlaista käännettä ranskalaisten filosofien kohdalla 1980-luvulla.

Heidi Tuorila-Kahanpää on kirjoittanut Edith Steinin elämäkerran pitäen huomion keskipisteenä tämän uskonnollista kehittymistä. Edith Stein syntyi juutalaiseen perheeseen ja vietti elämänsä viimeiset vuodet karmeliitta-sääntökunnassa ”maailman” ulkopuolelle sulkeutuneena. ”Maailma” oli kuitenkin monin tavoin mukana Steinin elämässä, sen joka vaiheessa. Hän koki naiselle tyypilliseen tapaan monet elämän käännteet emotionaalisesti virittyneiden tuntemusten ja toiveiden kautta, kiintyi, rakastui, toivoi, oli kärsimätön, epätoivoinen, rakastava ja taisteli velvollisuuden ja kutsumuksen välillä. Hän myös näki naisen maailmassa olemisen erilaisena kuin miehen maailmassa olemisen, mikä omalta osaltaan voimisti tuntemuseräistä elämistä ja toisaalta myös vaikeutti monia ratkaisuja.

Edithin miehet

Edmund Husserl oli Steinille esikuva, jonka vähäisetkin oivallukset hän pystyi käyttämään hyväksi omassa ajattelussaan. Stein onkin monessa suhteessa kirjoituksissaan hyvin uskollinen Husserlin *Logische Untersuchungen* -kirjan menetelmälle ja ajatustavalle. Fenomenologinen menetelmä tutkimuksessa on Steinille avain asioiden merkitykseen ja hän käyttää sekä tuon että *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie* -kirjan antamaa mallia useissa hyvin erilaisissa tarkasteluissa. Hän käsittelee naisen asemaa, kasvatus, ristin tietä, Tuomaan ajattelua, valtioajattelua (erinomainen *Eine Untersuchung über den Staat*), empatiaa ja lukuisia muita teemoja fenomenologisen menetelmän avulla ja saattaa keskustelemaan hyvin erilaisia ajattelijoi- ta, joiden arvo tutkimuksissa paljastuu Steinille Husserlin osoittaman menetelmän varassa: missä määrin ajatukset ovat suhteessa kokemuksessa välittömästi annettuun.

Fenomenologinen menetelmä on Steinilla myös kehittelyn kohde. Husserlilla ei esiinny aiempien ajattelijoiden uudelleen ajattelua menetelmällisesti (paitsi ehkä Galileon). Steinilla sen sijaan Tuomaan ja piispa Newmanin ”täsmäntäminen” tällä menetelmällä on tärkeä kehittäminen, joka innosti muun muassa Roman Ingardenia sekä kritiikkiin että oivalluksiin. Husserl joka tapauksessa on Steinille kaikki kaikessa, ei ainoastaan menetelmän luoja- na vaan myös ihmisenä, joka haastaa häntä saamaan itsestään enemmän irti.

Adolf Reinach, joka kaatui jo 1917, oli tunnettu yhteisöllisten ajattelun kehittäjä, jonka teoria sosiaalisista akteista on taas kiinnostuksen kohteena. Reinach oli monille Husserlin vanhoille oppilailla Husserlia itseään tärkeämpi, useastakin syystä. Reinach oli helpommin lähestyttävä, erittäin selkeästi puhuva (ja kirjoitettava) ja aina myös kiinnostunut kunkin omasta erityisestä alasta. Reinach oli myös Steinille läheinen opettajana ja kollegana, eräänlainen filosofinen veli, jonka paikan myöhemmin otti Ingarden.

Hans Lipps kehittäeli fenomenologiaa Wilhelm Diltheyn ajatusten ohjaamana kohti hermeneuttista merki-

tysten filosofiaa. Hän oli Steinin rakkaus, joka ei vastannut koskaan oikealla hetkellä oikein vaan aina väärin, oli vastaus kieltävä tai myöntävä. Lipps vaikutti Steinin ajatteluun ilmeisen vähän, vaikkakin hänen elämäänsä paljon, aiheuttaen suurta surua välinpitämättömyydellään ja henkilökohtaisilla ongelmillaan.

Sen sijaan Roman Ingarden, jonka kanssa Stein oli kirjeenvaihdossa, vaikutti myös filosofisesti: Ingarden ei ymmärtänyt Husserlin kehittymistä vaan pysyttäytyi varhaisessa fenomenologisessa ajattelussa ja korosti ilmeisesti tätä myös kirjeissään Steinille päätellen keskustelusta, josta on nykyisin jäljellä vain toinen puoli, Steinin kirjeet.

Martin Heidegger oli monella tavalla tärkeä Steinille. Vähiten ei suinkaan vaikuttanut Heideggerin hengellinen paatos, joka kosketti Steinia hyvin läheltä. Vaikka Max Scheler kävi läpi Steinille tuttuja pohdintoja, hän ei missään vaiheessa näytä olleen samalla tavalla tärkeä kuin Heidegger. Heideggerin kysymys olemisesta ja erityisesti maailmassa olemisesta näkyy vuoden 1928 jälkeen Steinin teksteissä eri tavoin mutta aina eräänä peruskysymyksenä.

Tuorila-Kahanpää käsittelee tekstissään näitä aiheita varsin vähän mutta osoittaa havainnollisesti, millä tavoin eri kirjoittajat eri aikoina tulevat esille Steinin pohdintoissa.

Uutta filosofiaa?

Tuorila-Kahanpään kiinnostus Steiniin tulee uskonnollisen yhteyden kautta, kiinnostuksesta karmeliittojen toimintaan ja ajattelun perusteisiin. Oma kiinnostukseni Steiniin syntyi Ristin Johanneksen (San Juan de la Cruz) kautta. Stein kirjoitti erään vaikuttavimmista ristintien kuvauksista, *Kreuzeswissenschaft*. Kirja on eräänlainen 1900-luvun parafrasi Johanneksen omasta *Sielun pimeä yö* -kirjasta, joka on luultavasti oman historiamme tärkein mystinen teksti.

Edith Stein oli uustomistinen ajattelija, joka omalla tavallaan uudisti tomismin perustaa. Kun Tuomas oli yhdistänyt Aristoteleen ja kristinuskon, 1900-luvun tomismi oli yhdistelmä

Tuomaan ajattelua ja fenomenologista menetelmää. Koska uustomismin päämääränä oli tehdä kristillisestä ajattelusta elävää ja koskettavaa, se saattoi onnistua päämääränsä tavoittamisessa vain ottamalla huomioon ihmisten kokemuksen, moninaisen, vaihtuvan ja yksilöllisen kokemuksen, joka ei taivu klassisen metafysiikan kategorioihin, ei ainakaan metafysiikan siinä muodossa, jossa se meille on välittynyt.

Stein pyrki elävöittämään Tuomaan ajattelua ajatteleamalla uudelleen käsitteitä, joita Tuomas käytti. Tuomaan *De veritate* -kirjan käännös on erityisen innoittava jokaiselle, joka tahtoo ymmärtää, mitä Tuomas tarkoitti, sillä käännös pakottaa lukijan hyvin aktiivisesti ottamaan kantaa Steinin tapaan kääntää: teksti on niin nykyaikaista, että Tuomas vaikuttaa 1800-luvun ajattelijalta (ehkä hiukan Hegeliä nuoremalta).

Steinin kohdalla on kuitenkin syytä muistaa, että hän on vahvasti tendenssinen kirjoittaja. Tuorila-Kahanpää tuo tämän esille monin esimerkein. Stein pyrki vaikuttamaan, niin uskonnollisesti kuin poliittisestikin. Hän käytti hyväkseen suurta oppineisuuttaan ja esitti erittäin vakuuttavasti todistaen käsityksiään, joissa ihminen (mies ja nainen, erikseen) on yhtäkaa Jumalan oma ja järjellään ja toiminnallaan ihmisten yhteisön jäsen, jolla on vastuu yhdistää nämä kaksi puoltaan. Niinpä Steinin filosofia on ensisijaisesti kasvatuksen – itsekasvatuksen ja ihmisten kasvatuksen – filosofiaa sen eri aspekteista tarkasteltuna.

Stein kirjoittaa paljon naisen asemasta, naisen itseystä ja tehtävästä, usein myös tavalla, joka vaikuttaa vanhahtavalta. Toisaalta hän perustelee käsityksensä naisen erityisestä tehtävästä vakuuttavasti yhteisen yhteisöllisen maailman kannalta. Hän ei tyypittele sukupuolia yksilössä vaan esittelee niitä ajatustapoina, tehtävinä, rooleina, itseyksinä. Tarkemmin lukien voi huomata, että pervoteorian esillenostama fragmentaarinen ja moninainen itseys, joka fokuoittuu kussakin persoonassa, on varsin lähellä Steinin ajatusta.

Naisten yhteisö

Steinin perheessä oli vahvoja naisia. Hänen äitinsä jatkoi yritystoimintaa miehensä kuoltua ja muutkin suvun naiset olivat varsin itsenäisiä ja rohkeita. Edith Stein sai tältä yhteisöltä paljon tukea ja hän sekä pelkäsi että arvosti lähiyhteisönsä antamaa palautetta teostaan ja päätöksistään.

Hedwig Conrad-Martius oli Steinin hyvä ystävä. Molemmat olivat Husserlin oppilaita ja molempien elämässä uskonnollisella ajattelulla oli keskeinen merkitys, vaikkakin Conrad-Martius pysyttäytyi filosofassa ja kirjoitti pikemminkin niistä piirteistä, joissa elollisen filosofia (biologian filosofianakin) osoittaa jonkin suuremman juonen olemassaoloa. Kysymyksessä naisten erityisestä tehtävästä nämä kaksi ajattelijaa vaihtoivat ajatuksia, jotka näkyvät selvimmin Steinin kirjassa *Die Frau*. Kun Conrad-Martius julkaisi Steinin kirjeet, hän samalla osoitti yhteistyön syvyyden: vaikka Steinin kirjeet olivat myöhemmältä ajalta, he palasivat yhä uudestaan vanhoihin aiheisiinsa, päiviltä, jolloin tapasivat säännöllisesti.

Stein teki tärkeän työrupeaman opettaessaan nuoria naisia opettajiksi ja samalla pohtiessaan naisten yhteisön merkitystä uudessa yhteiskunnassa, jollaiseksi Weimarin tasavalta ajateltiin. Vastaavalla tavalla hän koki ne karmeliittayhteydet, jotka lopulta johtivat hänet kaltereiden taakse nunnaluostarin yhteisöön. Näissä yhteisöissä toteutui sellaista, mikä jää käsittämättömäksi muulle yhteiskunnalle, joka hyödyn ja sukupuolisen jännitteen vuoksi ei koskaan saavuta keskittymistä, jota ihminen tarvitsee päästäkseen sekä lähemmäs Jumalaa että selvemille vesille olemiskysymyksen kanssa.

Elämäkerta

Heidi Tuorila-Kahanpää on kirjoittanut elämäkerran, jonka otsikko on otettu paavin puheesta tämän joulukuussa Edith Steinin pyhäksi. Edith Stein on Tuorilan kirjassa ikoni, jonka elämä kuvaa hyvin niitä tapahtumia, joista Euroopan 1900-luku muotoutui. Hän on syntynyt kulttuuriseen

marginaaliin, kokenut itsensä vapaaksi valitsemaan paikkansa niin uskonnollisesti, opillisesti, ideologisesti kuin älyllisesti, tehnyt omat ratkaisunsa ja välttynyt perinteen antamalta roolilta naisena ja äitinä, vienyt vapautensa toiseen äärilaitaan uskonnollisena ratkaisuna ja kuollut yhtenä niistä miljoonista, joiden lopulla ei näytä olevan mitään mielellistä merkitystä, vain järjetön ja mihinkään henkilökohtaiseen liittymätön kohtalo.

Tuorila-Kahanpää ei ole kirjoittanut kirjaa filosofista vaan naisesta ja uskonnollisesti kiinnostavasta, eräällä tavalla esikuvallisesta ihmisestä. Selaisena kirja jo avaa monia filosofisia teemoja ja herättää lukijassa kiinnostuksen Steinin filosofiaankin. Stein on filosofi, jolla on aivan oma arvonsa ja paikkansa myös ulkopuolella haigrafiian.

Juha Varto